วารสารเมธีวิจัย Savant Journal of Social Sciences
ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน 2569
Volume 3 Number 3 May - June 2026

บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

The Role of Citizens in Community Planning Case Study of Bak Village, Bak Sub-district, Si Somdet District, Roi Et Province

วิจิตรา เกตุมาตร์[1], พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์ [2], เสกสรรค์ สนวา[3], ชัยวัฒน์ ป้อมพิทักษ์ [4] และ ยุทธจักร ลำจวนจิตร์[5]

Vijitra Ketumart[1], Pongsawut Rachjun[2], Seksan Sonwa[3], Chaiwat Pomphithak[4] and Yutthachak Lamjuanchit[5]

[1,2,3,4]คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
[5]คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
[1,2,3,4]Faculty of Law and Politics Roi Et Rajabhat University, Roi Et
[5]Faculty of Liberal Arts and Science Roi Et Rajabhat University, Roi Et
*Corresponding Author, Email: Pongsawut007@outlook.com

Received 3/05/2026 | Revised 13/06/2026 | Accepted 19/06/2026

บทความวิจัย (Research Article)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ พื้นที่บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 6 กลุ่ม คือ 1) ผู้ใหญ่บ้าน 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3) คณะกรรมการหมู่บ้าน 4) ประชาชน 5) ปราชญ์ชาวบ้าน และ 6) เจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 18 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง มีเครื่องมือใช้ในการวิจัยคือแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร วรรณกรรม และ แบบสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยประเด็นบทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชนบ้านบาก พบว่า มีระบบการบริหารงานที่ดีตั้งแต่ขั้นตอนเตรียมความพร้อมชุมชน ขั้นตอนดำเนินการจัดเวทีประชาคมแผนชุมชน ขั้นตอนเวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน และ ขั้นตอนการติดตามผล ประชาชนมีบทบาทที่จะสะท้อนปัญหาหรือความต้องการของตนเอง มีการร่วมคิด ร่วมเสนอความคิดเห็น ร่วมกันวิเคราะห์การจัดทำแผนชุมชน และติดตามประเมินผลงานร่วมกัน จึงทำให้การจัดทำแผนชุมชนมีประสิทธิภาพ และประเด็นแนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชนบ้านบาก พบว่า ขั้นตอนเตรียมความพร้อมชุมชน ขั้นตอนดำเนินการจัดเวทีประชาคมแผนชุมชน ขั้นตอนเวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน และ ขั้นตอนการติดตามผล ผู้นำหรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐควรเชิญวิทยากรมาบรรยายเพื่อเพิ่มองค์ความรู้ความเข้าใจให้ประชาชน และการจัดทำแผนพัฒนาจะต้องมีความชัดเจน มีความเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องเชื่อมโยงกัน เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนจริงๆ

คำสำคัญ: บทบาท; ประชาชน; แผนชุมชน

Abstract

This research aims to 1) study the role of citizens in community planning and 2) study ways to improve the effectiveness of community planning. The research is qualitative in Bak village, Bak sub-district, Sri Somdet district, Roi Et province. Six groups of informants, totaling 18 people, were selected using purposive sampling. The research instrument was in-depth interviews. Data collected from literature review and interviews were then analyzed using content analysis.

The research findings on the role of citizens in developing community plans in Bak village revealed that : A good management system is in place from the community preparation stage, the community planning forum stage, the community data analysis stage, and the follow-up stage. Citizens play a role in reflecting their own problems or needs. There is collaborative thinking, sharing opinions, and joint analysis in developing the community plan. And joint monitoring and evaluation of the results, thus making the community plan effective. Regarding approaches to improving community planning in Bak village, the findings indicated that in the community preparation stage, the community planning forum stage, the community data analysis stage, and the follow-up stage, leaders or officials from government agencies should invite speakers to give lectures to enhance the knowledge and understanding of the citizens.

Keywords: Roles; People; community plans

บทนำ

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเกิดขึ้นมาด้วยสาเหตุหลายประการด้วยกัน ทั้งที่มีตั้งแต่การไม่ประสบความสำเร็จของกลไกการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนที่มีในรูปแบบเดิมของภาครัฐ เช่น มีมาตรการแก้ไขปัญหาไม่ได้ตอบสนองความต้องการของชุมชน ความที่ล้มเหลวของกลไกการบริหารจัดการที่มีการคอรัปชั่น การวางแผนที่สั่งการจากบนลงล่างทำให้ขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ และยังสร้างนิสัยการรอรับความช่วยเหลือต่างๆ จากภาครัฐให้กับประชาชน นอกจากนี้ การที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อผลผลิตภายในชุมชนและมีภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 ที่ทำให้เกิดปัญหาการว่างงานซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อวัยแรงงานในระดับล่างที่ส่วนใหญ่เป็นคนในชนบทต้องอพยพย้อนกลับไปยังถิ่นฐานเดิมสาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ชุมชนหลายชุมชนเห็นว่าไม่สามารถที่จะพึ่งพารัฐและหน่วยงานราชการแต่เพียงฝ่ายเดียวและเห็นความสำคัญของการกลับมาพึ่งพาตนเอง ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่มีชุมชนและมีการรวมกลุ่มโดยธรรมชาติต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น ชุมชนไม้เรียงใน อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่หลายฝ่ายยอมรับว่าเป็นต้นแบบของชุมชนเข้มแข็ง และมีการวางแผนแม่บทชุมชนที่ดี กลุ่มออมทรัพย์ต่าง ๆ ในจังหวัดสงขลา ธนาคารชุมชนในจังหวัดพะเยา และการเกิดขึ้นของกลุ่มอาชีพอื่น ๆ ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ประกอบกับในระยะหลังมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOS) เข้ามาทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนมากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นพลังที่ทำให้มีกระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนมีพัฒนาการมาโดยตลอด ระยะต่อมาสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) และ ธนาคารโลก (World Bank) ได้เห็นความสำคัญในการพัฒนาที่มีคนเป็นศูนย์กลางและการสร้างทุน

ให้กับชุมชนจึงได้มี "มาตรการเพิ่มพลัง" (Empowerment) ที่ได้มีดำเนินการเพื่อให้มีการดำเนินการจัดสรรเงินให้รัฐบาลไทยกู้เงินเพื่อไปจัดทำโครงการต่าง ๆ ที่ช่วยเพิ่มพลังและเพิ่มทุนทางสังคมให้กับชุมชน เช่น การสนับสนุนเงินของ UNDP ในปี พ.ศ. 2542 ที่ได้ให้กรมส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ร่วมกับเครือข่ายภูมิปัญญาไทยและมูลนิธิหมู่บ้าน ได้จัดทำแผนแม่บทชุมชนขึ้นภายใต้ “โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาเกษตรแบบยั่งยืน” (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544: 1)

พื้นที่บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด อดีตนั้นชาวบ้านไม่เคยมีการจัดทำแผนชุมชน จนบางครั้งอาจจะทำให้ชุมชนเกิดข้อบกพร่องตามมาหลายอย่าง รวมทั้งการเป็นอยู่การอยู่ร่วมกัน การพูดคุยและการมีบทบาทค่อนข้างไม่ดีนัก อาจจะส่งผลให้ชุมชนยังขาดความเข้มแข็งของคนในชุมชนถ้าไม่ทำการจัดการวางแผนชุมชนอย่างเด็ดขาดก็อาจจะส่งผลกระทบต่อชุมชนมากขึ้นก็ได้ ปัจจุบันชาวบ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีการการจัดทำแผนชุมชนโดยเพิ่มบทบาทเพื่อสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ชุมชนเกิดความสนใจและรวมตัวกันเสริมสร้างบทบาทให้ชุมชนมีการร่วมคิดร่วมเรียนรู้การปฏิบัติ มีวัฒนธรรมด้วยความรอบคอบ มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรักความเอื้ออาทร ความเสียสละมุ่งพัฒนาตนเองและผู้อื่นภายในชุมชน สิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากหลังการจัดทำแผนชุมชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” โดยศึกษาบทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน รวมทั้งนำเสนอแนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่องบทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมเพื่อสนับสนุนงานวิจัย ดังนี้

กระบวนการและขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน

อยุธ ขำหาญ (2544) กล่าวว่า ขั้นตอนในการจัดทำแผนชุมชน มีดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมแกนนำและพื้นที่

ขั้นตอนที่ 2 เวทีสร้างความเข้าใจ

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บข้อมูลเพื่อจัดทำแนวทางการพัฒนาชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์โครงการและกิจการทำงาน

ขั้นตอนที่ 6 การจัดทำเอกสารแผนชุมชนและการสนับสนุนงบประมาณ

ขั้นตอนที่ 7 การติดตามผล

วิเชียร พลสยม (2547) กล่าวว่า กระบวนการจัดทำแผนชุมชนที่อาศัยการมีส่วนร่วมควรมีขั้นตอน การปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. การเตรียมวิทยากรกระบวนการ
2. การเตรียมแผนชุมชนในการจัดทำแผนชุมชน
3. การประเมินศักยภาพชุมชน
4. การกำหนดวิสัยทัศน์ แนวทาง และจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชุมชน
5. การกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน
6. การกำหนดแผนงานโครงการกิจกรรมกับการพัฒนาชุมชน
7. การจัดเวทีประชาพิจารณ์แผนชุมชน

กรมการพัฒนาชุมชน (2550) กล่าวว่า ขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชนไว้โดยสรุปรวม 4 ขั้นตอนใหญ่ ดังนี้

1. เตรียมทีมงาน
2. เตรียมชุมชนค้นหาผู้นำ
3. การจัดทำแผนชุมชน
4. ดำเนินการพัฒนาชุมชน

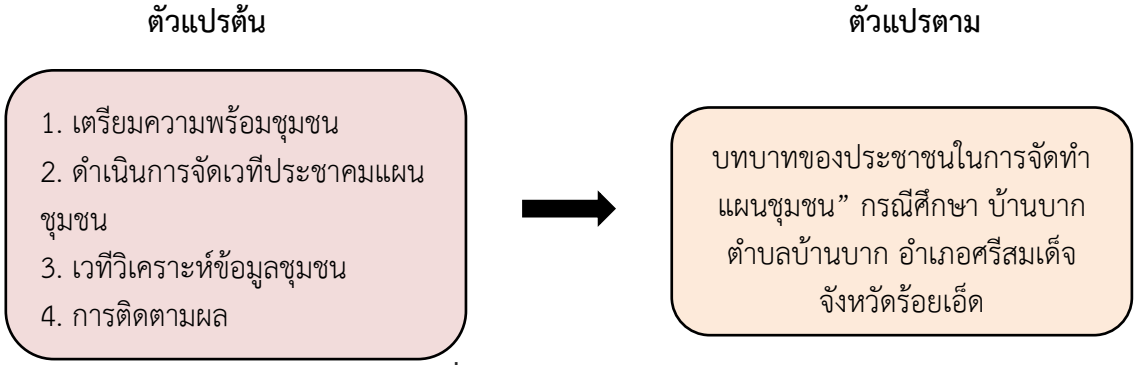
เสรี พงศ์พิศ (2550) กล่าวว่า ขั้นตอนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนซึ่งเน้นการใช้เวทีประชาคมเป็นหลัก รวม 7 ขั้นตอน คือ

1. การเตรียมการ (เตรียมนักวิจัยชุมชน เตรียมชุมชน)
2. เวทีที่ 1 เปิดโลกแห่งการเรียนรู้ ทำความเข้าใจวิธีการ
3. เวทีที่ 2 นำข้อมูลรายรับ รายจ่ายหนี้สินมาวิเคราะห์
4. เวทีที่ 3 นำข้อมูลทรัพยากรมาวิเคราะห์
5. เวทีที่ 4 นำข้อมูลไปศึกษาดูงานมาวิเคราะห์
6. เวทีที่ 5 นำแผนแม่บทหมู่บ้านมาร่างระดับตำบล
7. เวทีที่ 6 ประชาพิจารณ์แผนระดับตำบล

สรุปได้ว่า ขั้นตอนหลักสำคัญในการจัดทำแผนชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน มี 4 ขั้นตอนสำคัญ คือ ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมแกนนำและพื้นที่ ขั้นตอนที่ 2 เวทีสร้างความเข้าใจ ขั้นตอนที่ 3 เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน และขั้นตอนที่ 4 การติดตามผล

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการสังเคราะห์จากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบแนวคิด (Conceptual framework) ในการวิจัยไว้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1 : กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ พื้นที่วิจัยคือบ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด มีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้คือ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่

1.1 ประชากร ได้แก่ 1) ผู้ใหญ่บ้าน 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3) คณะกรรมการหมู่บ้าน 4) ประชาชน 5) ปราชญ์ชาวบ้าน และ 6) เจ้าหน้าที่ คัดเลือกประชากรด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง

1.1 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 2 คน 3) คณะกรรมการหมู่บ้าน จำนวน 4 คน 4) ประชาชน จำนวน 8 คน 5) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน และ 6) เจ้าหน้าที่รัฐ จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 18 คน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีเฉพาะเจาะจง

2. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่

2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการตามกรอบตามประเด็นที่ทำการศึกษาซึ่งทำการสังเคราะห์จากกรอบแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอยู่ภายใต้ประเด็นสำคัญคือ 1) ประเด็นบทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน และ 2) ประเด็นแนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ กล่าวคือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ กล่าวคือ เป็นข้อมูลที่ได้จากการรวบข้อมูลเอกสารต่าง ๆ เช่น ตำรา หนังสือ เอกสารวิชาการ และ งานวิจัย เป็นต้น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ กล่าวคือ นำข้อมูลที่รวบรวมได้จากการสังเกตกับการสัมภาษณ์เชิงลึกมาทำการวิเคราะห์แยกแยะเป็นประเด็นต่าง ๆ โดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยและตามกรอบแนวคิด เพื่อทำให้สามารถเชื่อมโยงเนื้อหาที่รวบรวมประเด็นได้อย่างมีระบบ

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” มีผลการวิจัย ดังนี้

1. บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ประเด็น “บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน” พบว่า บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือ เตรียมความพร้อมชุมชน ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการประชาสัมพันธ์ และเตรียมความพร้อมในเรื่องที่จะประชุม เพื่อจะมีการพูดคุยชี้แจงให้ประชาชนได้รับทราบและเข้าใจในการร่วมกันจัดทำแผนชุมชน การมีส่วนร่วม การร่วมรับฟังปัญหา ประชาชนมีความสนใจและตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนเองอยู่เสมอ ขั้นตอนที่สองคือ ดำเนินการจัดเวทีประชาคมแผนชุมชน ประชาชนจะร่วมกันเสนอปัญหาหรือความต้องการพร้อมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นร่วมกัน โดยการพูดคุย เสนอแนะ และร่วมกันสรุปปัญหา ขั้นตอนที่สามคือ เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ประชาชนจะมีการเสนอปัญหาและร่วมเสนอความคิด ปัญหาความเดือดร้อนและความต้องการของ

ประชาชน และนำมาเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา ปัญหาที่เป็นปัญหาเร่งด่วนตามความเหมาะสม เพื่อจะได้มาวิเคราะห์และอธิบายให้เข้าใจพร้อมที่จะดำเนินการต่อไปได้ และขั้นตอนที่คือ การติดตามผล ผู้นำร่วมกับประชาชนมีการติดตามและตรวจสอบผลการดำเนินโครงการพร้อมทั้งสามารถไปตรวจสอบวัสดุอุปกรณ์ในการทำงานว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด การใช้งบประมาณ และผลงานสามารถดำเนินได้ตามเป้าหมาย

2. แนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ประเด็น “แนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชน” พบว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดทำแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนแรกคือ เตรียมความพร้อมชุมชน ควรมีวิทยากรที่จะอธิบายความเข้าใจแก่ประชาชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริงและควรมีเบี้ยเลี้ยงของผู้จัดทำแผน ขั้นตอนที่สองคือ ดำเนินการจัดเวทีประชาคมแผนชุมชน ควรจัดอย่างเป็นระบบ การจัดสถานที่ต้องเน้นความสะอาดเป็นหลัก ภาครัฐและเทศบาลควรเชิญวิทยากรเพื่อเพิ่มความเข้าใจของประชาชน และควรมีเครื่องมือสื่อสารที่ดี ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการจัดทำแผนชุมชน ขั้นตอนที่สามคือ เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ควรมีการบริหารงานที่เป็นระบบและกำหนดความรับผิดชอบสำหรับงานต่าง ๆ ให้กับประชาชน มีการพิจารณา วิเคราะห์หาข้อสรุปร่วมกัน และให้คำนึงถึงความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญเพื่อมีการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดทำแผนชุมชน และ ขั้นตอนที่สี่คือ การติดตามผล ควรจัดเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ตลอดและมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน และตรวจสอบอุปกรณ์ผลงานของโครงการนั้น ๆ ควรยึดหลักความโปร่งใสในการตรวจสอบ และควรมีการคัดเลือกทีมงานที่มีความสามารถเหมาะสมต่อการปฏิบัติงาน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” มีข้อค้นพบที่นำเสนอการอภิปรายผล ดังนี้

1. บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด

ประเด็น “บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน” กล่าวคือ บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือ เตรียมความพร้อมชุมชน ผู้นำชุมชนจะมีการเตรียมความพร้อมให้กับประชาชน โดยมีการอธิบายชี้แจงให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลอย่างแท้จริง เช่น แนวคิดของแผนชุมชน เนื้อหาของการจัดทำแผนชุมชน เตรียมข้อมูลทั่วไปของชุมชนล่วงหน้า ข้อมูลสภาพของพื้นที่ของชุมชน อาณาเขตของชุมชน การประกอบอาชีพ รวมทั้งประเด็นปัญหาที่สำคัญของชุมชนนั้น ๆ ผู้นำจะมีต้องมีความรู้ ความสามารถ และเข้าใจในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน การทำงานทุกครั้งควรมีการกำหนดแนวทางหรือทิศทางการทำงานที่แน่นอน ให้ประชาชนมีความเข้าใจในแนวความคิด และกระบวนการจัดทำแผนชุมชน บทบาทความรับผิดชอบของผู้นำและประชาชนที่ร่วมกันกันจัดทำขึ้น ซึ่งสอดคล้องแนวคิดบทบาทของบุญตา ไล้เลิศ (2550) ที่กล่าวไว้ว่า “บทบาทในการปฏิบัติตามสิทธิ์และหน้าที่ของบุคคลมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามตำแหน่ง ตลอดจนการสร้างความผูกพันแนวทางการ

ดำเนินงาน ผู้นำชุมชนจัดการประชุมชี้แจงให้ประชาชนได้รับทราบ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย ให้ประชาชนเป็นผู้เสนอแนะเป็นการรวมพลังประชาชนกับองค์กรของรัฐหรือองค์กรเอกชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ จะต้องร่วมมือกันวางแผนและปฏิบัติงานให้เวลากับประชาชนในการทำความเข้าใจ และกระตุ้นสำนึกของประชาชนพร้อมที่จะเข้าร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชน” ขั้นตอนที่สองคือ ดำเนินการจัดเวทีประชาคมแผนชุมชน ประชาชนได้เข้าร่วมเสนอปัญหาหรือความต้องการของประชาชนทั้งชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐได้มาร่วมพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการนำไปสู่การปฏิบัติ รวมทั้งให้ความเห็นชอบ และร่วมมือกันส่งเสริมสนับสนุนแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมในแผนชุมชน เปิดเวทีเพื่อให้ชุมชนได้มาร่วมในการแสดงความคิดเห็นให้ข้อเสนอแนะหรือเพิ่มเติมข้อมูลต่าง ๆ ให้แผนชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นเป็นแผนชุมชนที่สมบูรณ์ และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานนั้นซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุดารัตน์ อาษาไชย (2551) ที่กล่าวไว้ว่า “จะต้องจัดลำดับความสำคัญของแผนพัฒนาเทศบาล ตามความจำเป็นเร่งด่วนของแต่ละชุมชน โดยคัดเลือกโครงการที่ชุมชนได้ลงมติจากคะแนนมากที่สุดก่อน เพื่อเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนของประชาชน กิจกรรมการพัฒนาชุมชน เพื่อสรุปปัญหาและดำเนินการจัดทำแผนชุมชน แล้วนำปัญหาเหล่านั้นเสนอต่อฝ่ายบริหารให้ฝ่ายบริหารดำเนินการพร้อมทั้งตรวจสอบว่ามีกิจกรรม หรือโครงการอะไรบ้างที่ชุมชนทำอยู่และเป็นประโยชน์เพื่อนำไปสู่การบรรลุวิสัยทัศน์และเป้าหมายการพัฒนาชุมชนและสอดคล้องกับกลยุทธ์การพัฒนาของชุมชน เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ความถูกต้องตามเจตนาของประชาชนในพื้นที่ตามความเหมาะสมในการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ” ขั้นตอนที่สามคือ เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้นำชุมชนและประชาชนร่วมกันเสนอแนวความคิด โดยชุมชนจะมีกระบวนการในการจัดการชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันในกระบวนการชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดแผนชุมชนของอยุธ ขำหาญ (2544) ที่กล่าวไว้ว่า “การจัดกระบวนการจัดทำแผนชุมชนเพื่อที่จะให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นและสะท้อนปัญหาความต้องการ หรือความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นภายในชุมชน การมีส่วนร่วมในการพูดคุยเพื่อทราบในหลาย ๆ ด้าน และการตั้งหัวข้อหรือประเด็นจะต้องเข้าใจง่าย สามารถจับเอาประเด็นเนื้อหาที่สำคัญของการระดมความคิด พร้อมทั้งสรุปเนื้อหาให้ตรงและเกิดการเชื่อมโยงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เมื่อทุกคนได้นำเสนอความคิดเห็นแล้วการประชุมในแต่ละครั้งจะไม่ได้ขึ้นอยู่กับคนใดคนหนึ่งเป็นคนตัดสินแต่จะเป็นมติร่วมกันคือ การยกมือหรือการยอมรับเสียงข้างมาก ผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้านนำข้อมูลมาสังเคราะห์หรือวิเคราะห์เพื่อประมวลเป็นแนวทางพัฒนาชุมชน แล้วให้ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมร่วมกันพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของแนวทางการพัฒนาเพื่อที่จะสามารถนำไปจัดเป็นโครงการให้ผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านนำประเด็นปัญหาเหล่านั้นไปยกร่างโครงการแล้วนำมาเสนอที่ประชุมในคราวต่อไปและให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย พร้อมทั้งให้เกิดประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จในการจัดทำแผนชุมชน” และ ขั้นตอนที่สี่คือ การติดตามผลการติดตามผลการจัดทำแผนชุมชน ประชาชนและคณะกรรมการร่วมกันติดตามผลการทำงานมีการตรวจสอบ หากผู้นำและประชาชนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของธนพร คล้ายกัน (2541) ที่กล่าวไว้ว่า “บทบาทเป็นการกระทำหรือแบบแผนของพฤติกรรมต่าง ๆ ตามสิทธิ อำนาจ ความรับผิดชอบของสถานภาพทางสังคมของบุคคล มีข้อสงสัยต้องมีการรายงานให้ทราบในทุกขั้นตอน มีการติดตามการใช้ทรัพยากร และงบประมาณ เพื่อปรับปรุงการจัดสรรหรือแก้ไขโครงการในบางส่วนที่ยังไม่เรียบร้อย กระจาย

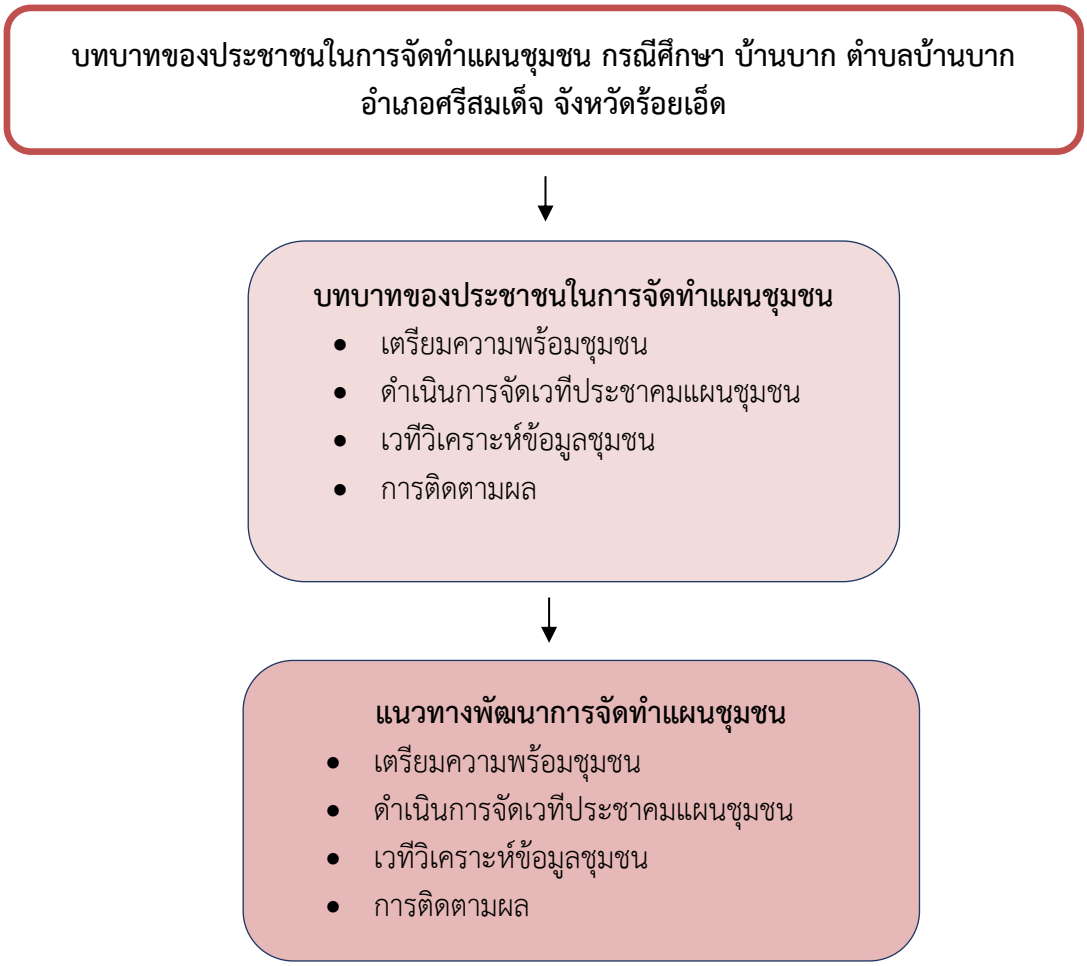
ทรัพยากรให้โครงการสามารถดำเนินไปได้ตามเป้าหมาย เพื่อจะเป็นแนวทางในการปรับปรุงหรือแก้ไขในสิ่งที่ยังไม่สำเร็จร่วมวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหาหรืออุปสรรคเพื่อดำเนินการแก้ไขได้ตรงจุดตรงเวลา ผู้นำชุมชนรวมทั้งคณะกรรมการร่วมติดตามให้ครอบคลุมและประโยชน์ที่กลุ่มเป้าหมายพึ่งได้รับอย่างทั่วถึง ไม่กระจุกตัวอยู่ที่กลุ่มใดหรือพื้นที่ใดเป็นพิเศษ แสดงความรับผิดชอบของผู้จัดทำโครงการที่จะต้องรายงานผลงาน ด้านการเงินให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องรับทราบ”

2. แนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ประเด็น “แนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชน” กล่าวคือ แนวทางพัฒนาการจัดทำแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือ เตรียมความพร้อมชุมชน ควรมีแนวทางในการพัฒนาการจัดทำแผนชุมชนชัดเจน ควรมีความเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องเชื่อมโยงกันตั้งแต่วิสัยทัศน์ ควรจะมีวิทยากรที่จะอธิบายความเข้าใจแก่ประชาชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง มีทิศทางการทำงานร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุดารัตน์ อาษาไชย (2551) ที่กล่าวไว้ว่า “ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วม ประชาชนได้เสนอแนะ เช่น เทศบาล จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสนอโครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน เช่น จัดให้มีตลาดนัดสินค้าการเกษตรขึ้นหลายๆ ที่ตามแหล่งชุมชน และเทศบาล จะต้องจัดลำดับความสำคัญของแผนพัฒนาเทศบาล ตามความจำเป็นเร่งด่วนของแต่ละชุมชน สำหรับวิทยากรควรเป็นวิทยากรกระบวนการที่มีความสามารถในการจัดกระบวนการ มีความเข้าใจในทักษะความชำนาญในเทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนหรือผู้ที่เข้าร่วมในเวทีเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน” ขั้นตอนที่สองคือ ดำเนินการจัดเวทีประชาคมแผนชุมชน ต้องมีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีการหาข้อตกลงร่วมกันเพื่อยืนยันประเด็นยุทธศาสตร์นั้น ๆ มีการจัดการอย่างเป็นระบบ การจัดสถานที่ต้องเน้นความสะอาดเป็นหลัก ภาครัฐและเทศบาลควรเชิญวิทยากรเพื่อเพิ่มความเข้าใจของประชาชน และควรมีเครื่องมือสื่อสารที่ดี มีการประชุมปรึกษาหารือ อาศัยความร่วมมือของประชาชนและมีการหาข้อตกลงร่วมกัน ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการจัดทำแผนชุมชน ขั้นตอนที่สามคือ เวทีวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน ควรนำเอาความคิดของแต่ละคนมาวิเคราะห์พิจารณาร่วมกันเพื่อหาข้อตกลง ควรมีการบริหารงานที่เป็นระบบและกำหนดความรับผิดชอบสำหรับงานต่าง ๆ ให้กับประชาชน ควรมีการพิจารณา วิเคราะห์หาข้อสรุปร่วมกัน และให้การคำนึงถึงความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ เพื่อมีการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดทำแผนชุมชน และให้ตอบสนองต่อความต้องการขอประชาชน ขั้นตอนที่สี่คือ การติดตามผล จัดตั้งคณะกรรมการติดตามผลงานและจัดให้เจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ตลอด ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน และตรวจสองอุปกรณ์ผลงานของโครงการนั้น ๆ ควรยึดหลักความโปร่งใสในการตรวจสอบ และควรจะมีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ด้วย

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของประชาชนในการจัดทำแผนชุมชน กรณีศึกษา บ้านบาก ตำบลบ้านบาก อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด” มีองค์ความรู้ใหม่ที่ควรนำเสนอในประเด็นสำคัญ ดังนี้คือ

ภาพประกอบที่ 2 : องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 เจ้าหน้าที่ของเทศบาลควรมีกิจกรรมส่งเสริมความรู้แก่ประชาชน โดยเฉพาะนโยบาย หลักการ วิธีการ ขั้นตอนการดำเนินงาน เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้และมีองค์ความรู้ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต่อการจัดทำแผนด้านต่าง ๆ

1.2 ควรมีการกำหนดการวางแผนเป็นรายเดือนในการลงพื้นที่สำรวจปัญหาและข้อเสนอแนะของประชาชน เพื่อจะได้ทราบปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น ๆ เพื่อจะได้ทราบข้อมูลหรือปัญหาอุปสรรคระหว่างชุมชนนั้นที่ทำการศึกษานั้น จะเป็นแนวปฏิบัติที่ดีในการจัดทำแผนชุมชนให้ถูกต้อง

2.2 ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนบ้านบาก ซึ่งจะเน้นการศึกษาถึงบทบาทของผู้นำเกี่ยวกับการจัดทำแผนชุมชนเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (2550). *คู่มือการปฏิบัติงานการจัดทาแผนพัฒนาเทศบาล*. กรุงเทพมหานคร: อาสารักษาดินแดน.

ธนพร คล้ายกัน. (2541). *บทบาทคณะกรรมการพัฒนาสตรีตำบลกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน*. สระบุรี: ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 1.

ธนาบดี ธูปเทียนรัตน์. (2547). *การศึกษาบทบาทผู้บริหารที่พึงประสงค์และบทบาทที่ปฏิบัติจริงตามการรับรู้ของพนักงานท่าเรือแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา].

บุญตา ไล้เลิศ. (2550). *บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต 3* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี].

วิเชียร พลสยม. (2547). *กระบวนการจัดทำแผนแม่บทชุมชนเพื่อเอาชนะความยากจนอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลเสียว กิ่งอำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์].

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2537). *สังคมวิทยา : หลักการศึกษาวิเคราะห์ และ ปฏิบัติงานชุมชน*. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เสรี พงศ์พิศ. (2550). เศรษฐกิจพอเพียง เกิดได้ ถ้าใจปรารถนา. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.

สุดารัตน์ อาษาไชย. (2551). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลหนองสอ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์* [สารนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย].

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *แผนแม่บทชุมชน*. กรุงเทพมหานคร.

อยุธ ขำหาญ. (2544). *การมีส่วนร่วมของเกษตรกรลูกค้า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรต่อการจัดทำแผนแม่บทชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณี ตำบลเขาคราม อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.